

Sakib Softić*

RJEŠAVANJE SPOROVA IZMEĐU DRŽAVA MIRNIM SREDSTVIMA

Sažetak

Ovaj članak se bavi načinima i sredstvima mirnog rješavanja međunarodnih sporova. Prvo se definišu međunarodni pravni sporovi a zatim se izlažu metodi i sredstva za mirno rješavanje sporova. Radi boljeg razumijevanja i preglednosti oni su grupisani u nekoliko širih skupina. Ovaj rad se ne bavi sudskim rješavanjem sporova koje zahtijeva posebnu pažnju i izdvojen pristup. Od diplomatskih sredstava izloženi su: pregovori, posredovanje, istraga i mirenje. Od pravnih sredstava izložena je arbitraža. Zatim je izloženo mirno rješavanje sporova u okviru Povelje UN i na kraju samopomoć odnosno kontramjere i njeni oblici: retorizacija i represalije. Cilj upotrebe ovih sredstava je očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti. Upotreba jednog od ovih sredstava ne sprječava stranke u sporu da koriste i druga sredstva. Ovdje se radi o širokom diapazonu sredstava koja strankama stoje na raspolaganju: od pregovora pa do kontramjera koja u konačnici mogu dovesti do mirnog rješenja spora.

Autor je istražio izvorne dokumente koji regulišu ovu materiju, analizirao ih i uporedio i potom konsultovao mišljenja pravnih pisaca i sudsku praksu. To je omogućilo davanje ažurirane predstave o stanju pravne teorije i sudske prakse u ovoj materiji. Pri tome se autor nije uzdržavao od iznošenja vlastitih stavova.

Države se najčešće koriste mirnim sredstvima za rješavanje međusobnih sporova dajući prednost pregovorima. Pribjegavaju nekom drugom mirnom sredstvu prema vlastitom izboru tek u situacijama kad pregovori ne dovedu do rješenja spora a spor je takve težine i hitnosti da zahtjev za njegovo rješavanje predstavlja državni interes.

Ključne riječi: mirna sredstva, rješavanje sporova, diplomatska sredstva, pravna sredstva, samopomoć, kontramjere.

* Prof. dr., Fakultet za kriminalistiku kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

1. Uvod

Ovaj članak se bavi načinima i sredstvima mirnog rješavanja sporova između država. Države su istovremeno subjekti međunarodnog prava i međunarodnih odnosa. Kao takve one stupaju u najrazličitije vrste međunarodnih odnosa u kojima se mogu pojaviti sporovi. Nastale sporove države mogu rješavati na različite načine počevši od diplomatskih sredstava do upotrebe oružane sile. Svjedoci smo najnovijeg razvoja situacije na sjeveru Afrike kada su države očigledno izabrale ova druga sredstva. Međutim, to ne umanjuje nego naprotiv pojačava značaj izbora sredstava za mirno rješavanje sporova kao i ove teme.

Međunarodno pravo je jedan od instrumenata međunarodnih odnosa koji nalazi sve širu i gotovo opšteprihvaćenu podršku kao način uređenja tih odnosa.

Pošto je ovaj članak namijenjen prvenstveno pravnicima njegov sadržaj je ograničen na pravnu dimenziju problema, što samo po sebi predstavlja reduciranje pristupa i ostavljanje prostora da se pitanje izuči iz nekog drugog ugla.

Ovo pitanje je nedovoljno istraženo na našem jezičkom prostoru. To je posljedica objektivnih ograničenja koja su bila stavljana pred istraživače. To su nemogućnost da se izvrši uvid u sve relevantne međunarodnopravne dokumente. Najuporniji su imali pred sobom i najveći broj dokumenata. To je vidljivo iz udžbenika međunarodnog (javnog) prava kao i članaka koji su tretirali neka od ovih pitanja. Ostali su se zadovoljavali parafraziranjem ovih prvih. Internet i praksa stavljanja najvažnijih međunarodnopravnih dokumenata na web adrese, kao i pristup najnovijoj printanoj literaturi, omogućio je autoru da ima potpuniju sliku o problemu.

Također, 2002. godine, Generalna skupština UN usvojila je Pravila o odgovornosti država za međunarodna protivpravna djela, koja predstavljaju osnov za novi pristup pitanjima samopomoći, iskazivanim do tad isključivo kroz institute ratorzije i represalija. Autor je predstavio samopomoć kao sredstvo mirnog rješavanja sporova kroz institut kontramjera koji jedino omogućava metodološko svrstavanje samopomoći u ovaj okvir.

U ovom radu uzeta je u obzir praksa država naročito praksa nakon devedesetih godina prošlog vijeka.

Ako bi se postavljala hipoteza ovog rada, ona bi glasila: Države se najčešće koriste mirnim sredstvima za rješavanje međusobnih sporova pri

čemu daju prednost pregovorima pošto im oni omogućavaju zadržavanje kontrole nad sporom. Ostalim mirnim sredstvima pribjegavaju samo izuzetno kad težina i hitnost spora zahtijevaju njegovo rješavanje bez odlaganja a međunarodnopravne ili međunarodne političke okolnosti im ne dopuštaju da vlastite interese zadovolje drugim, nepravim sredstvima.

U radu je korištena uobičajena metodologija primjenjiva u društvenim i pravnim naukama a naročito analiza sadržaja međunarodnopravnih dokumenata.

2. Definiranje međunarodnih sporova i situacija

Nastojanje da se međunarodni sporovi rješavaju mirnim putem predstavlja najvažnije pitanje međunarodnog prava. U toku prošlog vijeka razvijene su brojne metode i tehnike koje stoje na raspolaganju subjektima međunarodnog prava, za mirno rješavanje njihovih sporova. Spor znači neslaganje a međunarodni spor podrazumijeva da se to neslaganje tiče subjekata međunarodnog prava, najčešće država. Stalni sud međunarodne pravde u predmetu *Mavrommatis* iz 1924. godine, definisao je spor kao: *neslaganje o nekoj tački prava ili činjenica, sukob pravnih gledišta ili interesa između dvije osobe*.¹ Ovdje je riječ o međunarodnim sporovima pa se u ovom kontekstu pod osobama podrazumijevaju subjekti međunarodnog prava. Ono što dalje neki spor čini međunarodnim tiče se pravne suštine spora. U ovim sporovima suprostavljene strane temelje svoje zahtjeve na međunarodnom pravu.

Na početku ovog izlaganja važno je istaći razlikovanje između sporova i situacija. Od pravilnog svrstavanja zavisi izbor metoda za rješavanje. Ovo razlikovanje istaknuto je i u članu 35. Povelje UN. Sporovi mogu biti pravne ili političke naravi. Najvjerodostojniji iskaz koji definiše pravne sporove je član 36. Statuta Međunarodnog suda u Hagu koji navodi četiri vrste pravnih sporova koji se odnose na: a) tumačenje nekog ugovora; b) svako pitanje međunarodnog prava; c) postojanje svake činjenice koja bi, ukoliko se ustanovi, činila povredu međunarodne obaveze; i d) prirodu, ili opseg zadovoljenja koje valja dati za povredu međunarodne obaveze. Svi ostali sporovi su politički sporovi. Neki problemi između država toliko su kompleksni da ih nije prikladno označiti kao spor. Za njih je prikladnije upotrijebiti izraz situacija. Tako naprimjer: Arapsko-izraelski sukob, ili sukob između Sjeverne i Južne Koreje.

¹ Predmet *Mavrommatis*. - *Mavrommatis Palestine Concessions Case* (Greece v. U.K.), (1924), PCIJ, Ser. A, No.2, at p. 11.

Svako pitanje može se pretvoriti u međunarodni spor. Savremeno međunarodno pravo obavezuje države da svoje sporove rješavaju mirnim putem. Tako, član 2. (3) Povelje UN propisuje opštu dužnost rješavanja svih međunarodnih sporova mirnim sredstvima, na način da se ne ugroze međunarodni mir i sigurnost, te pravda. Član 2. 3. Povelje UN glasi: *Svi članovi rješavat će njihove međunarodne sporove miroljubivim sredstvima, na takav način da međunarodni mir i sigurnost i pravda na budu ugroženi.*

Najopštiji iskaz o obavezama država miroljubivim sredstvima nalazi se u rezoluciji Generalne skupštine UN iz 1982. godine, poznatom kao *Deklaracija iz Manile o mirnom rješavanju međunarodnih sporova*² koja potvrđuje i razrađuje relevantne odredbe Povelje UN i ranije usvojene UN *Deklaracije o principima međunarodnog prava koji se tiču prijateljskih odnosa i saradnje među državama u saglasnosti sa Poveljom Ujedinjenih nacija* iz 1970. godine.³ Deklaracija iz Manile potvrđuje član 33. Povelje koji propisuje: *Stranke bilo kojeg spora čiji će nastavak vjerovatno ugroziti održavanje međunarodnog mira i sigurnosti, će prije svega, tražiti rješenje pregovorima, istragom, posredovanjem, mirenjem, arbitražom, sudskim rješenjem, pribjegavanjem, regionalnim agencijama ili sporazumima, ili drugim mirnim sredstvima po vlastitom izboru.*

U slučaju neuspjeha u postizanju miroljubivog rješenja Deklaracija upućuje strane u sporu da nastave tražiti miroljubivo rješenje uz obavezu uzdržavanja poduzimanja bilo koje akcije koja može pogoršati situaciju tako da se ugroze međunarodni mir i sigurnost. *U slučaju da strane nekog spora ne postignu brzo rješenje nekim od navedenih načina, one moraju produžiti sa traženjem miroljubivog rješenja i bez odlaganja se konsultovati da bi pronašle uzajamno prihvatljive načine za miroljubivo rješenje njihovog spora* (Tačka I/7). Cilj ovih odredaba je da se spor drži pod kontrolom pa i onda kad se ne uspije riješiti upotrebom nekog od izabranih sredstava. Međunarodno pravo razvilo je različite metode i sredstva mirnog rješavanja sporova koje ćemo radi boljeg razumijevanja podijeliti u nekoliko širih skupina.

² Deklaracija iz Manile o mirnom rješavanju međunarodnih sporova, Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes, Dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r010.htm> (zadnji pristup stranici 18. januara 2011. godine).; i GA Res 37/10 (1982) 21 ILM 449.

³ Deklaracija o principima međunarodnog prava koji se tiču prijateljskih odnosa i saradnje među državama u saglasnosti sa Poveljom Ujedinjenih nacija iz 1970. godine.- Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with The Charter of The United Nations GA Resn 2625 (XXV), Oktober 24, 1970. Rezolucija je prihvaćena od Generalne skupštine UN bez glasanja. Dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm> (zadni pristup stranici 18. januar 2011. godine).

3. Diplomatska sredstva

Međunarodnopravni dokumenti koji navode sredstva za mirno rješavanje sporova ne čine to sa namjerom uspostave prioriteta među njima. Ali međunarodna praksa je pokazala da države nakon izbijanja spora prvenstveno nastoje da ga riješe izravnim pregovorima. Nakon toga dolaze druga sredstva po sopstvenom izboru. Mi ćemo se ovdje držati nekog ustaljenog reda u izlaganju ove materije.

3.1. Pregovori

Pregovori su najčešći način mirnog rješavanja sporova. Strane u sporu stupaju u izravne pregovore i na taj način rješavaju sporna pitanja tako da otpada potreba za korištenjem nekog drugog sredstva za mirno rješavanje sporova. Mnogi međunarodni sporazumi propisuju pregovore kao primarni način rješavanja sporova prije nego se pristupi nekom drugom sredstvu. U slučaju da takva odredba ne postoji u ugovoru stranke u sporu nisu dužna da prethodno pristupe pregovorima nego odmah mogu izabrati neko drugo sredstvo po vlastitom izboru.

Pregovori su pokušaj pronalaženja trajnog rješenja spora prihvatljivog za obje strane. Oni su neformalni ali pronađeno rješenje može biti u formalnom obliku. Pregovore u ime države obično vode osobe ovlaštene za vanjsko zastupanje ili od njih ovlaštena lica. I ako je forma pregovaranja slobodna, moraju se poštivati odredbe diplomatskog protokola i to naročito one koje potvrđuju načelo suverene jednakosti država.

Pregovori imaju prednost u odnosu na druga sredstva jer omogućavaju stranama u sporu da zadrže kontrolu nad sporom bez miješanja trećih. Same stranke određuju način vođenja pregovora. To će zavisiti i od vrste i težine pitanja koja su predmet pregovora. Kada se pregovara o osjetljivim pitanjima poželjno je prvo početi pregovaranje o lakšim i manje spornim pitanjima dok se najteža ostavljaju za sam kraj. Pregovori stoje stranama na raspolaganju i u situacijama kad su pokrenule neki drugi način mirnog rješavanja spora.

Međunarodni sud u Hagu u predmetu Epikontinentalni pojas Egejskog mora - *Aegean Sea Continental Shelf*⁴ navodi da činjenica nastavka pregovora tokom trajanja postupka ne predstavlja prepreku za nastavak sudskog postupka i obrnuto. Također, dok pregovori traju strane u sporu

⁴ Vidi Epikontinentalni pojas Egejskog mora. - *Aegean Sea Continental Shelf*, (Greece v Turkey) Judgement, ICJ Reports 1978, p3, para 29.; dostupno na: [http://openlibrary.org/books/OL3889581M/Aegean_Sea_continental_shelf_case_\(Greece_v._Turkey\)](http://openlibrary.org/books/OL3889581M/Aegean_Sea_continental_shelf_case_(Greece_v._Turkey)) (Zadnji pristup stranici 19. januara 2011. godine)..

moгу uputiti spor na rješavanje Savjetu sigurnosti ili Generalnoj skupštini UN, što pokazuje kolika je fleksibilnost i adaptibilnost ovog mirnog načina rješavanja sporova.

Pregovori su uvijek stvar slobodnog izbora. Nema garancija da će pregovori koji su u toku dati neki pozitivan rezultat. *Sporazum svjetske trgovačke organizacije*⁵ iz 1994. godine, zahtijeva od strana da uđu u konsultacije o spornim pitanjima, što je u stvari obaveza na pregovaranje. Također *Konvencija o pravu mora*⁶ iz 1982. godine, obavezuje strane u sporu da hitno pristupe razmjeni gledišta kao načinu rješavanja spora.

3.2. Posredovanje

Posredovanje (medijacija) je pregovaranje uz učešće treće strane kao posrednika. Posrednik aktivno učestvuje u pregovorima, ispituje predmet i nudi vlastite prijedloge za rješenje spora, od obostranog interesa, za koje vjeruje da su prihvatljivi stranama u sporu. Pri tome on nije vezan međunarodnim pravom. Ono je naročito korisno kad među stranama ne postoji povjerenje ili su pregovori prestali bez izgleda da budu samoinicijativno nastavljeni.

Posrednik može biti treća država, grupa država, međunarodna organizacija ili neki ugledni pojedinac, ili više njih. Danas je čest slučaj da posredničku ulogu preuzmu Ujedinjene nacije ili neki njihov organ: Generalna skupština, Savjet sigurnosti ili Generalni sekretar, odnosno pojedinac ili grupa imenovani od Generalnog sekretara. Također Evropska unija odnosno njena tijela ili pojedinci koji obavljaju različite funkcije unutar Evropske unije, Vijeće Evrope, druge univerzalne i regionalne međunarodne organizacije, Sveta stolica, nacionalne ili međunarodne nevladine organizacije često vrše posredničku ulogu u mirnom rješavanju sporova između država.

Ukoliko se uloga treće strane ograniči na ohrabrivanje, stvaranje pretpostavki za pregovore kao na primjer stavljanje na raspolaganje broda, konferencijskih objekata i slično ili ukoliko je treća strana samo "kanal" za komunikaciju onda se ove pružene pogodnosti nazivaju *dobre usluge*. Treća strana kod dobrih usluga ne učestvuje aktivno u rješavanju spora.

⁵ Vidi: "Razumijevanje pravila i procedura prema kojima se upravlja pri rješavanju sporova Svjetske trgovinske organizacije". - WTO Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (1994), artičl 4 (3). Text in (1994) ILM 1226.

⁶ Konvencija o pravu mora. - United Nations Convention on the Law of the SEE (1982), Article 283 (1). Dostupno na: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm (Zadnji pristup 19. januara 2011. godine).

Ona samo nagovara i potstiče strane u sporu da započnu ili nastave prekinute pregovore bez učestvovanja u njima. Dobre usluge mogu zatražiti strane u sporu ali ih može ponuditi i treća strana. Ona može osigurati različite vrste organizacijskih i administrativnih usluga, kao što su osiguranje prostora za pregovore, sekretarske, prevodilačke ili druge vrste usluga, pri čemu se mora pokazati podjednaka naklonost objema stranama.

*Konvencija za mirno rješavanje međunarodnih sporova iz 1907. godine,*⁷ članove 2. do 8. posvetila je dobrim uslugama i medijaciji (*good offices and mediation*). Iz teksta se ne može razaznati šta se podrazumijeva pod jednim a šta pod drugim.

Za razliku od dobrih usluga posredovanje je aktivna djelatnost, a posrednik aktivni učesnik u pregovorima od koga se očekuje da iznosi vlastite prijedloge, da tumači prijedloge strana i da ih prenosi suprotnoj strani. Stoga posredovanje ima neke zajedničke karakteristike sa mirenjem. U oba slučaja iznose se vlastiti neobavezni prijedlozi. Predlagač može mijenjati vlastite prijedloge i iznositi uvijek nove prijedloge dok traje proces. Pored sličnosti postoje i razlike između posredovanja i mirenja. Posrednik iznosi vlastite prijedloge neformalno na bazi informacija prikupljenih od strana u sporu, dok kod mirenja koncilijator sam ispituje spor i nudi rješenja. U praksi je vrlo teško utvrditi kad se završavaju dobre usluge i počinje posredovanje odnosno teško je utvrditi granicu između posredovanja i mirenja.

Do posredovanja može doći samo ukoliko postoji pristanak strana u sporu i medijatora. "Na primjer, 1982. godine, Argentina i Velika Britanija bile su voljne da prihvate dobre usluge Generalnog sekretara UN, i zatim posredovanje Sjedinjenih Američkih Država zato što ni jedna vlada nije sebi mogla priuštiti da udalji potencijalne pristalice"⁸. Inicijativa za posredovanje može doći od strana u sporu i od posrednika. Ranije su države posrednici u rješavanju nekog spora od posredovanja izvlačili znatnu korist za sebe.

Kada posredovanje bude prihvaćeno, zadatak posrednika je da formuliše i iznosi prijedloge koji su prihvatljivi za obje strane. Neki međunarodnopravni dokumenti obavezuju posrednika da mora voditi računa i o eksternoj prihvatljivosti prijedloga. Uspjeh medijacije ovisi o spremnosti strana u sporu da prihvate prijedloge medijatora. Medijator mora postupati u skladu sa svojim najboljim znanjem i iskrenom namjerom da pomogne u rješavanju spora.

⁷ Konvencija za mirno rješavanje međunarodnih sporova. - Convention for The Pacific Settlement of International Disputes, 1907, © 2008 Lillian Goldman Law Library, Dostupno na: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/pacific.asp. (Zadnji pristup 19. januara 2011. godine)

⁸ J. Merrills, "The Means of Dispute Settlement" U D. M. Evans, International Law, Oxford University Press, Oxford 2003. str. 534.

Ujedinjene nacije i neke druge vladine, ali i neke ne vladine organizacije imaju u svojim osnivačkim aktima utvrđen institucionalni cilj rješavanja međunarodnih sporova.

U prilogu *Bečke konvencije o pravu ugovora* iz 1969. godine⁹, sadržane su odredbe koje obavezuju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija da sastavi i vodi listu posrednika koju čine ugledni pravници. Svaka država članica Ujedinjenih nacija ili ove konvencije pozvana je da odredi dva posrednika i imena ovih lica sačinjavaju listu. Stranke u sporu imenuju po dva posrednika a ova četvorica imenuju petog sa liste koji će biti predsjednik.

3. 3. Istraga

Istraga (engl. *Inquiry*; fr. *anquete*) je sredstvo mirnog rješavanja sporova propisana članom 33. Povelje UN. Primjenjuje se u situacijama kada među stranama u sporu postoji neslaganje o činjenicama. Tada je nužno utvrditi stvarno činjenično stanje. To se dešava u dvije različite situacije. Prvo, kad neki međunarodni sud ili drugo tijelo pokušava da riješi problem koji postoji zbog spora o činjenicama. I drugo, istraga se može koristiti kao poseban institucionalni aranžman radi utvrđivanja činjeničnog stanja. Cilj formiranja istražnih komisija ili povjerenstava je da potpuno i istinito na objektivan način utvrde činjenice koje su sporne među stranama. Istražni postupak ustanovljava se posebnim sporazumom strana u sporu. Izvještaj istražne komisije ne obavezuje strane u sporu. On ima za cilj da im pomogne u daljim pregovorima prvenstveno snagom argumentacije i osobnog autoriteta istražitelja.

Istragu sprovodi pojedinac ili neko tijelo koje ovlaste strane u sporu u čijem sastavu mogu biti i državljani strana u sporu.

Na prvoj Haškoj konferenciji iz 1899. godine, usvojena je *Konvencija za rješavanje sporova mimim putem*¹⁰. Šest članova odnosili su se na anketne komisije. Ove odredbe testirane su 1904. godine, u sporu povodom neobičnog incidenta koji se desio između ruske flote i britanskih ribarskih brodova na koje je baltička flota otvorila vatru vjerujući da je napadnuta. "*Istražna komisija imenovana od strane dviju vlada utvrdila je da počinje-*

⁹ Bečka konvencija o pravu ugovora iz 1969. godine. - Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969., Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331.

¹⁰ Konvencija I za mirno rješavanje međunarodnih sporova. - Convention (I) for the Pacific Settlement of International Disputes (Hague I) (29 July 1899), © 2008 Lillian Goldman Law Library, Dostupno na: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague01.asp (Zadnji pristup 20. Januara 2011).

na greška i plaćanjem prikladne kompenzacije incident je proglašen za tvorenim. (Bar – Yacov, 1974, pp 72-81.).”¹¹ Na Drugoj Haškoj konferenciji 1907. godine, dalje su razrađeni propisi o anketnim komisijama u istoimenoj *Konvenciji za rješavanje sporova mirnim putem*.¹²

Članovi 9. do 36. pod naslovom Međunarodna istražna komisija (International Commissions of Inquiry) posvećeni su ovom metodu mirnog rješavanja sporova. Član 9. glasi: *U sporovima međunarodne prirode koji ne uključuju ni čast ni vitalni interes, koji su se pojavili zbog različitog mišljenja o činjenicama, ugovorne strane smatraju efikasnim i poželjnim da strane koje se nisu mogle sporazumjeti diplomatskim sredstvima, trebaju, koliko god im to okolnosti dozvoljavaju, osnovati međunarodnu istražnu komisiju, da olakšaju rješenje ovih sporova rasuđivanjem činjenica sredstvima nepristrasne i savjesne istrage.* Ova komisija osnivala se posebnim sporazumom strana u sporu. Međunarodni biro Stalnog arbitražnog suda postupao je kao sekretarijat istražne komisije koja bi zasjedala u Hagu stavljajući mu na raspolaganje vlastite prostorije i osoblje. Nakon izvršenog zadatka komisija je sačinjavala izvještaj i slala ga stranama u sporu.

Prilikom primjene ovih propisa utvrđeni su brojni nedostaci pošto su odredbe bile previše uopštene. Konačno 1997. godine, postala su efektivna pravila Arbitražnog tribunala poznata kao *Opciona pravila za utvrđivanje činjenica od istražnih komisija*¹³. Ona su znatno modernizirana ali su ipak zadržala vezu sa konvencijom. Pravila mogu koristiti i subjekti koji nisu članovi Konvencije.

U novije vrijeme Savjet sigurnosti i drugi organi Ujedinjenih nacija formirali su različite komisije za utvrđivanje činjenica pri čemu su se odredbe haških konvencija koristile vrlo rijetko. Član 34. Povelje UN propisuje da *Savjet sigurnosti može ispitivati svaki spor ili svaku situaciju koja može dovesti do međunarodnog trvenja ili da se pretvori u spor, kako bi utvrdio da li produženje spora ili situacije može dovesti u opasnost međunarodni mir i sigurnost.*

Generalna skupština je 1991. godine, usvojila *Deklaraciju o utvrđivanju činjenica od Ujedinjenih nacija na polju održavanja međunarodnog*

¹¹ J. Merrills, “The Means of Dispute Settlement” U D. M. Evans, International Law, Oxford University Press, Oxford 2003. str. str. 535-536.

¹² Konvencija za mirno rješavanje sporova. - Convention for The Pacific Settlement of International Disputes, 1907, © 2008 Lillian Goldman Law Library, Dostupno na: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/pacific.asp (zadnji pristup 20. januara 2011. godine).

¹³ Opciona pravila za utvrđivanje činjenica od istražnih komisija. - Permanent Court of Arbitration Optional Rules or Fact-Finding Commissions of Inquiry Effective December 15, 1997.

mira i sigurnosti (46/59).¹⁴ U dijelu II Deklaracija navodi se da misije za utvrđivanja činjenica mogu biti poduzete od Savjeta sigurnosti, Generalne skupštine i Generalnog sekretara u kontekstu njihove odgovornosti za održanje međunarodnog mira i sigurnosti. Naročita uloga na ovom polju data je Generalnom sekretaru koji može po službenoj dužnosti ili na zahtjev zainteresiranih država poduzimati misije radi utvrđivanje činjenica. On je dužan da pripremi i ažurira listu eksperata u različitim poljima prikladnih za vršenje ovih misija. Također Savjet sigurnosti i Generalna skupština prilikom odlučivanja kome da povjere ovakve misije prednost trebaju dati Generalnom sekretaru koji može imenovati specijalne predstavnike i grupe eksperata koji će mu sačinjavati i podnositi izvještaje. Generalna skupština i Savjet sigurnosti mogu osnivati i druga *ad hoc* supsidijarna tijela radi utvrđivanja činjenica.

Danas širom svijeta djeluju različita povjerenstva čiji je zadatak između ostalog promatranje i utvrđivanje činjenica.

3.4. Mirenje

Mirenje (concilijacija od lat. *conciliare* - činiti sklonim) je metod za rješavanje međunarodnih sporova bilo koje prirode prema kojem pojedinac ili komisija uspostavljena od stranaka u sporu, bilo na permanentnoj ili *ad hoc* osnovi, ne pristrasno ispituje spor i pokušava da definiše uslove prihvatljive objema stranama u sporu, ili da definiše sav koji će pomoći stranama da riješe spor, kao i da im pruži bilo koju pomoć na njihov zahtjev. Strane u sporu nisu obavezne prihvatiti predložena rješenja.

Mirenje je produžetak pregovaranja. Miritelj predlaže strankama rješenja koja one nisu obavezne prihvatiti. Rješenja se ne moraju temeljiti na pravnoj normi. Utvrđivanje činjenica (*fact – finding*) može ali ne mora biti prisutno kod mirenja. Predlaganje rješenja koje nije obavezno za stranke ono je što bitno razlikuje mirenje od arbitraže.

Nakon Prvog svjetskog rata rješavanje sporova primjenom ovog metoda bilo je dosta često. Još uvijek je prisutno ali znatno rjeđe.¹⁵

U prilogu *Bečke konvencije o pravu ugovora* iz 1969. godine, sadržane su odredbe koje predviđaju postojanje Komisije za izmirenje. Ova komi-

¹⁴ Deklaracija o utvrđivanju činjenica od Ujedinjenih nacija na polju održavanja međunarodnog mira i sigurnosti. - Declaration on fact-finding by the United Nations in The Field of the Maintenance of International Peace and Security, A/RES/46/59, Dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r059.htm> (Zadnji pristup 20. januara 2011. godine).

¹⁵ J. Merrills, "The Means of Dispute Settlement" U D. M. Evans, International Law, Oxford University Press, Oxford 2003. str. 538

sija sama utvrđuje svoj postupak. Ona može uz pristanak strana u sporu, pozvati svaku članicu ugovora da joj iznese svoje gledište usmeno ili pismeno. Ova komisija većinom glasova donosi odluke i preporuke. Ona može skrenuti pažnju strankama na svaku mjeru pogodnu da olakša sporazumno rješenje. Komisija također sasluša strane u sporu, razmatra zahtjeve i primjedbe i daje prijedloge stranama ugovornicama kako bi im pomogla da postignu sporazumno rješenje spora.

Konvencija o mirenju i arbitraži unutar CSCE (OSCE) usvojena je 1992. godine.¹⁶ Na osnovu ove konvencije ustanovljen je Komisiju za mirenje (*Conciliation Commission*) sa ciljem rješavanja sporova unutar OSCE. Sud je započeo je sa radom 1995. godine. On nije stalno tijelo nego popis miritelja i arbitara koji obavezuje samo članice ove organizacije. Sud ima sjedište u Ženevi. Pravila o mirenju i arbitraži usvojena su 1997. godine. Sud predviđa obrazovanje u svakom pojedinom slučaju komisije miritelja ili arbitražnog tribunala.

Stalni arbitražno trubunal prihvatio je *Opciona pravila o mirenju*¹⁷ koja su stupila na snagu 1996. godine, koja se primjenjuju u postupku koncilijacije ukoliko to stranke žele.

Postupak mirenja može pokrenuti svaka strana u sporu jednostrano ili dvostrano. U aplikaciji treba navesti činjenice, predmet spora, strane u sporu imena miritelja i ranije upotrijebljena sredstva mirenja. Stranke mogu unaprijed prihvatiti konačni izvještaj miritelja. Ukoliko to ne učine onda će se o njemu izjašnjavati u roku od trideset dana po prijemu izvještaja.

Postoje određene sličnosti i razlike između mirenja i arbitraže. Sličnosti su u tome što se u oba slučaja nadležnost uspostavlja sporazumom stranaka bilo unaprijed prije izbijanja spora ili nakon njegove pojave. Razlike su u tome što je arbitraža suđenje odnosno primjena pravne norme na spor dok mirenje nije vezano za pravnu normu. Također izvještaji i prijedlozi miritelja ne obavezuje stranke ukoliko se one nisu unaprijed drugačije dogovorile.

Mirenje kao način rješavanja sporova pored Povelje UN predviđeno je i detaljno razrađeno mnogim međunarodnim ugovorima.¹⁸ Mada je mire-

¹⁶ Konvencija o mirenju i arbitraži unutar CSCE. - Convention on Conciliation and Arbitration within The CSCE (Stocholm, 15 December 1992), ena. lu, Dostupno na: http://www.ena.lu/convention_conciliation-on_arbitration_csce_stockholm_15_december_1992-020302523.html (Zadnji pristup 21. januara 2011. godine).

¹⁷ Stalni arbitražni sud – Opciona pravila o mirenju. - Permanent Court of Arbitration Optional Conciliation Rules Effective July 1, 1996.

¹⁸ J. Andrassy at al. Međunarodno Pravo 3, Školska knjiga, Zagreb 2006. str. 20 – 21.

nje sada redovno uključeno u odredbe o rješavanju sporova, broj slučajeva u kojim je zaista korišteno ostaje mali.¹⁹

Neki pravni pisci naročito hrvatski često navode izravnaje kao poseban metoda mirnog rješavanja sporova.²⁰ Najčešće je riječ o sporovima koji se rješavaju primjenom principa pravičnosti *ex aequo et bono*, gdje se stranke unaprijed obavezuju da će izvršiti odluku suda, a sud obavezuju da odluku donese bez obzira na pravo ili čak suprotno pravu kojim one nisu zadovoljne ili čak da donese novi propis kojim će urediti spor.

4. Pravna sredstva mirnog rješavanja sporova

4.1. Arbitraža

4.1.1. Uopšte

Arbitraža je najstariji pravni metod rješavanja sporova. Njena uloga je rješavanje u skladu sa međunarodnim pravom podnesenih joj sporova. Ukoliko se stranke slože spor se može rješavati i po pravičnosti *ex aequo et bono*.

Njeno postojanje zabilježeno je još kod naroda starog istoka, zatim Sumerana, starih Grka, srednjovjekovnih italijanskih gradova i drugih.

Arbitraža kao način rješavanja sporova u modernom smislu riječi prvi put je predviđena 1794. godine, u *Ugovoru o prijateljstvu, trgovini i navigaciji* zaključenom između Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije, poznatom kao *Jay Treaty*.²¹ Ugovor je predvidio formiranje mješovitih komisija sastavljenih od jednakog broja britanaca i Amerikanaca, čiji zadatak je bio da rješavaju brojne otvorene sporove između ovih dviju država. Ona se nakon toga često primjenjivala ne samo između ovih država. *Od 1794. do kraja 1900. godine, bilo je 170. slučajeva.*²²

Dalji razvoj arbitraže uslijedio je nakon zaključenja sporazuma između Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije poznatom kao *Alabama Claims arbitration*) 1872. godine. Ovaj sporazum je predvidio

¹⁹ J. Merrills, "The Means of Dispute Settlement" U D. M. Evans, International Law. Oxford University Press, Oxford 2003. str. 539.

²⁰ J. Andrassy at al. Međunarodno Pravo 3, Školska knjiga, Zagreb 2006 str 22 – 25.

²¹ Ugovoru o prijateljstvu, trgovini i navigaciji. - Jay Treaty Treaty of Amity Commerce and Navigation Concluded November 19, 1794 Ratified by senate June 24, 1795 Ratified by President October 28, 1795 Proclaimed February 29, 1796 His Britannic Majesty and the United States Jay Treaty Treaty of Amity Commerce and Navigation Concluded November 19, 1794 Ratified by senate June 24, 1795 Ratified by President October 28, 1795 Proclaimed February 29, 1796. Dostupno na: <http://theamericanrevolution.org/hdocs/jaytreaty.asp>.

²² B. M. Janković, Međunarodno javno pravo. Naučna knjiga, Beograd 1974. str. 290.

formiranje arbitražnog tribunala od pet članova. Većina članova dolazila je iz trećih država. Obje strane u sporu imale su po jednog predstavnika. Presuda tribunala bila je obavezna za strane u sporu.²³

Stalni arbitražni sud. - Haška mirovna konferencija iz 1899. godine označila je početak nove faze u razvoju arbitraže. Usvojena je *Konvencija za mirno rješavanje međunarodnih sporova*, koja se nije bavila samo arbitražom nego i drugim načinima mirnog rješavanja sporova kao što su dobre usluge i posredovanje. Ova konvencija dovela je do stvaranja stalnih mehanizama koji su omogućili uspostavu *Stalnog arbitražnog suda* (PCA)²⁴. Ovaj sud osnovan je 1900. godine, a počeo je sa radom 1902. godine. Na Haškoj mirovnoj konferenciji 1907. godine, *Konvencija za mirno rješavanje međunarodnih sporova* je revidirana i popravljena naročito u pogledu pravila o arbitražnom postupku. Međutim, bezuspješni su bili pokušaji da se u tekst Konvencije unese odredba o obaveznosti arbitraže u pojedinim vrstama sporova. U završni akt konferencije unesena je deklaracija po kojoj: *Jednoglasno se priznaje načelo obavezne arbitraže i izjavljuje da su izujesni sporovi, naročito oni koji odnose na tumačenje i primjenu međunarodnih sporazuma, mogu podvrgavati obaveznoj arbitraži bez ikakvih ograničenja*. Ali ovo je samo politička izjava bez ikakve pravne obaveznosti. Sjedište Stalnog arbitražnog suda je u Hagu. Po statutu Suda, Sud je sastavljen od sudija koji predstavljaju različite pravne sisteme i sposobni su da osiguraju kontinuitet jurisprudencije. Sud je nadležan da se bavi sporovima koje mu stranke podnesu na rješavanje saglasno uvjetima navedenim u generalnom sporazumu ili u specijalnim sporazumima. Ipak ovo nije pravi sud. Ovaj sud ima sekretarijat i pisarnicu pod nazivom *Međunarodni biro*²⁵ kao i *Administrativni savjet*²⁶ sastavljen od diplomatskih predstavnika akreditiranih u Holandiji plus holandski ministar vanjskih poslova. Sudije se biraju sa spiska koji čine sudije imenovane od strane potpisnica Konvencije. Svaka država imala je pravo da imenuje po četiri ugledna pravna stručnjaka na taj spisak za period od šest godina. U slučaju spora stranke su mogle birati sa ovog spiska one stručnjaka za koje su željeli da im oni budu arbitri.

Istina je da države članice konvencija iz 1899. godine i 1907. godine, nisu bile obavezne da svoje spore podnesu na rješavanje ovom sudu niti

²³ The international court of justice, ICJ the Hague 2004, fifth edition, str. 12.

²⁴ Permanent Court of Arbitration, Dostupno na: http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=363. (Zadnji pristup 21. januara 2011. godine).

²⁵ The International Bureau; Dostupno na: http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1043. (zadnji pristup 21. januara 2011. godine).

²⁶ The Administrative Council; Dostupno na: http://www.pca-cpa.org/showpage.asp?pag_id=1040. (zadnji pristup 21. januara 2011. godine).

čak da poštuju proceduru propisanu u navedenim haškim konvencijama. Ali značaj ovog suda ne može se zanemariti.

Ovaj sud je u nekoliko zadnjih decenija prestao da se isključivo bavi rješavanjem sporova između država. On je znatno proširio djelokrug rada. Sada se bavi utvrđivanjem činjenica (*fact – findings*), mirenjem (*conciliation*) i različitim tipovima arbitraže. Međunarodni biro Stalnog arbitražnog suda je između ostalog postupao kao sekretarijat u neim vrlo važnim međunarodnim arbitražama uključujući onu između Eritreje i Jemena vezano za razgraničenje na moru (1998 i 1999), razgraničenjem između Eritreje i Etiopije (2002.), između Irske i Velike Britanije vezano za Konvenciju o pomorskom okolišu Sjevero istočnog Atlantika (1992.).

Stalni arbitražni sud prihvatio je: *Opciona pravila za arbitiranje sporova između dvije države* 1992. godine²⁷, *Opciona pravila za arbitiranje u sporovima između dviju stranaka od kojih je samo jedna država*²⁸ 1993. godine, i 2001. godine, *Opciona pravila za arbitiranje u sporovima koji se odnose na prirodne resurse i/ili okoliš*²⁹.

Stalni arbitražni sud u potpunosti se oslanja na pristanak stranaka koje se predhodno moraju suglasiti o različitim praktičnim pitanjima i proceduri, predmetu spora, arbitrima i drugim pitanjima prije nego arbitraža započne. Ona (arbitraža) se odlikuje nekim karakteristikama koje je razlikuju od sudskog rješavanja sporova. To su: same stranke imenuju arbitre, stranke ugovaraju proceduru, stranke biraju službeni jezik, postupak se odvija *in camera*, i stranke snose sve troškove postupka. Ali kao i u sudskim postupcima arbitražna presuda je obavezna.

Arbitraža je bila vrlo važan način rješavanja sporova između dva svjetska rata kada je sklopljeno nekoliko stotina arbitražnih ugovora, nakon što se spor pojavio ili arbitražnih klauzula u ugovoru. U koliko se pojavi spor rješavat će se arbitražom.

4.1.2. Osnov arbitraže

Osnov arbitraže je dobrovoljni pristanak stranaka da spor riješe arbitražom. Taj pristanak podrazumijeva i preuzimanje obaveze na prihvatanje i izvršenje presude. Po *Konvenciji za mimo rješavanje međunarodnih*

²⁷ Stalni arbitražni sud Opciona pravila za arbitiranje sporova između dvije države. - Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitrating Disputes Between two States Effective October 20, 1992. Dostupno na: Permanent Court of Arbitration > Documents and Resources > Basic Documents > Rules of Procedure. (Zadnja posjeta 22. januara 2011. godine).

²⁸ Ibid, Optional Rules for Arbitrating Disputes between Two parties if Wich Only One is a State.

²⁹ Ibid, Optional Rules for Arbitration of Disputes Relating to Natural Resources and/or the Environment.

sporova iz 1907. godine, međunarodna arbitraža ima za cilj rješavanje sporova između država od strane sudija po njihovom vlastitom izboru, na temelju poštivanja prava. Podvrgavanje arbitraži podrazumijeva i poštivanje arbitražne presude.³⁰

Razlikujemo prigodnu i institucionalnu arbitražu.

Prigodna arbitraža ustanovljava se arbitražnim sporazumom tzv. *kompromisom* nakon nastanka spora. Ona je historijski prethodila institucionalnoj arbitraži.

Kod institucionalne arbitraže pristanak može biti dat u naprijed u vidu klauzule u nekom međunarodnom ugovoru. To je takozvana *kompromisna klauzula*. Mnogi međunarodni ugovori sadrže odredbu po kojoj će se sporovi oko tumačenja ili primjene ugovora rješavati putem arbitraže. Ukoliko se pojavi spor poznat je način njegovog rješavanja.

Pristanak na arbitražu može se dati i zaključenjem posebnog arbitražnog sporazuma kojim se ugovara da će se određene vrste eventualnih budućih sporova rješavati pred ustanovljenom arbitražom.

Arbitražni kompromis je poseban ugovor na koji se primjenjuju odredbe Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine. Njime se uređuju pitanja kao što su: predmet spora, način imenovanja arbitara, pravila postupka, jezik i druga pitanja. Kompromisom se pokreće postupak i pred institucionalnom i pred prigodnom arbitražom.

Član 52. Konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova iz 1907. godine, propisuje da je zaključenje kompromisa način pokretanja postupka pred Stalnim arbitražnim sudom u Hagu. *Sile koje se obraćaju arbitraži potpisuju 'kompromis' u kome je predmet spora jasno definisan, vrijeme dopušteno za imenovanje arbitara, forma, odluka, i vrijeme u kojem saopćenja na koja se poziva u članu 63. moraju biti učinjena i iznos novca koji svaka strana mora deponirati unaprijed da bi pokrila troškove.*

'Kompromis' također, definiše, ukoliko postoji prilika, način imenovanja arbitara, neke specijalne ovlasti koje eventualno mogu pripadati Sudu, gdje je potrebno, jezik koji će se koristiti, jezici čija upotreba mora biti odobrena pred njim, i generalno govoreći svi uslovi o kojima su se stranke dogovorile.

³⁰ Vidi član 37 Convention for The Pacific Settlement of International Disputes, 1907.

Također, *Evropska konvencija za mirno rješavanje sporova* iz 1957. godine, propisuje da će stranke sačiniti poseban sporazum u kojem će utvrditi predmet spora i postupak.³¹

4.1.3. Sastav arbitraže

Arbitražnu presudu može donijeti neki ugledni pojedinac, kao nosilac određene titule ili javne funkcije ili neka ugledna privatna osoba. To može biti i grupa takvih osoba. Arbitraža bilo prigodna bilo institucionalna najčešće se povjerava neparnoj grupi od tri ili pet arbitara. Stranke imenuju po jednak broj arbitara, najčešće svojih državljana i dogovaraju se o predsjedniku ali izbor predsjednika mogu prepustiti arbitrima ili nekom trećem o kome se unaprijed dogovore. Ukoliko se radi o institucionalnoj arbitraži stranke najčešće biraju arbitre sa liste arbitara. Ukoliko je riječ o arbitražnom forumu stranke unaprijed imenuju arbitra ili grupu arbitara ili o stalnom arbitražnom sudu izbor se vrši sa liste arbitara koja je unaprijed utvrđena.

Konvencija iz 1907. godine, propisuje da će sporove koje stranke iznesu putem kompromisa na rješavanje Stalnom arbitražnom sudu rješavati komisije od pet članova. Peti član će biti predsjednik *ex officio*. Način njihovog izbora propisan je članom 45. Konvencije koji glasi:

Kada ugovorne strane žele da se obrate Stalnom sudu radi rješavanja razlika koje su se pojavile među njima, arbitri pozvani da obrazuju tribunal sa nadležnošću da odluče o razlikama moraju biti izabrani sa generalne liste članova suda.

Ukoliko nedostaje direktan sporazum stranaka o sastavu arbitražnog tribunala slijedit će se sljedeći postupak:

Svaka stranka imenuje po dva arbitra od kojih samo jedan može biti njen državljanin ili od nje izabran kao član Stalnog suda. Ovi arbitri zajedno biraju predsjednika.

Ukoliko su glasovi podijeljeni izbor predsjednika se povjerava trećoj sili, izabranoj od stranaka zajedničkim sporazumom.

Ukoliko se ne postigne sporazum o ovom predmetu svaka stranka bira različitu silu, i izbor predsjednika se vrši u suglasnosti sa silama izabranim na taj način.

Ukoliko u roku od dva mjeseca, ove sile ne mogu doći do sporazuma, svaka od njih prezentira dva kandidata izabrana sa liste članova Stalnog suda,

³¹ Vidi član 23 European Convention For The Peaceful Settlement Of Disputes, ETS 23 – Peaceful Settlement of Disputes, 29. 4. 1957.

bez članova izabраниh od stranaka i koji nisu državljani ni jedne od njih. Izvlačenjem utvrditi koji od predstavljenih kandidata će biti predsjednik.

Dužnost arbitra može biti povjerena samo jednom arbitru ili nekolicini arbitara izabраниh od stranaka po njihovoj želji ili izabраниh od članova Stalnog arbitražnog suda (član 55.).

Konvencija o mirenju i arbitraži unutar CSCE iz 1992. godine, propisuje da će arbitražu unutar KSCE vršiti Arbitražni tribunal koji se konstituiše za svaki pojedini spor. On će biti sastavljen od arbitara koji se biraju sa liste koja je ustanovljena na način da svaka stranka Konvencije imenuje po jednog arbitra i njegovog zamjenika. Arbitar i njegov zamjenik moraju posjedovati kvalifikacije koje se zahtijevaju u njihovim zemljama za najviše sudijske funkcije ili moraju biti pravnici priznatih kvaliteta u međunarodnom pravu.

4.1.4. Mjerodavna pravila

Strane u sporu slobodne su da utvrde mjerodavna materijalna pravila na osnovu kojih će arbitar riješiti njihov spor. One to čine u kompromisu propisivanjem prava koje će se primijeniti. Ukoliko to ne učine onda se smatra da su arbitru ili arbitrima ostavili slobodu izbora prava na osnovu kojeg će postupati i presuditi spor.

Kompromis može sadržavati materijalna pravila *ad hoc* prigrotovljena za taj konkretni spor. Može uputiti arbitra na primjenu međunarodnog prava čiji su izvori utvrđeni članom 38 Statuta Međunarodnog suda u Hagu. Može zahtijevati rješenje spora na temelju pravičnosti *ex aequo et bono*. Također, kompromis može tražiti od suda da propiše buduće pravno uređenje spornog odnosa stvarajući na taj način pravni akt zakonskog tipa.

Ukoliko je za arbitra izabran suveren ili šef države, onda on sam rješava pitanje procedure.

Konvencija o mirenju i arbitraži unutar CSCE iz 1992. godine, koja je predstavljala osnov za formiranje Arbitražnog tribunala. Uloga ovog tribunala je rješavanje u saglasnosti sa međunarodnim pravom sporova koji mu budu podneseni na rješavanje. Ukoliko se stranke u sporu slože Tribunal može odlučiti *ex aequo et bono*.

Evropska konvencija za mirno rješavanje sporova iz 1957. godine, propisuje da ukoliko ništa nije propisano u posebnom sporazumu ili taj sporazum uopšte nije sačinjen, Arbitražni tribunal će odlučivati *ex aequo et bono*, imajući u vidu opšte principe međunarodnog prava, poštujući

istovremeno ugovorne obaveze i konačne odluke međunarodnih tribunala koje obavezuju stranke.³²

4.1.5. Arbitražni postupak

Arbitraža je ustvari suđenje, koje počiva na dobrovoljnom pristanku strana u sporu. Predmet spora utvrđuje se kompromisom i arbitraža će se kretati samo unutar predmeta spora. Predmet spora ne smije biti prekoračen. Ukoliko se stranke u toku postupka usaglase o nekoj tački ta suglasnost ulazi u sporazum. Arbitar u presudi mora donijeti odluku po svim spornim pitanjima.

Na Haškim mirovnim konferencijama 1899. i 1907. godine, usvojene su konvencije o mirnom rješavanju međunarodnih sporova koje sadrže pravila arbitražnog postupka. Pravila su neobavezna za države ali se one njima mogu koristiti prema vlastitom izboru. Pravila postupka rezultat su dotadašnje prakse arbitražnih sudova s jedne i projekta Instituta za međunarodno pravo iz 1875. godine, s druge strane.

Konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova iz 1907. godine, propisuje da se postupak pokreće zaključenjem kompromisa koji mora sadržavati poznate elemente. *Stalni arbitražni sud* je nadležan da postupi po kompromisu i riješi spor ukoliko stranke ne žele da spor riješi specijalni Tribunal čije je ustanovljenje propisano Konvencijom.³³ Ukoliko postoji generalni sporazum o arbitraži dovoljno je da to samo jedna stranka zahtijeva. Ukoliko pitanje upotrebe jezika nije riješeno u kompromisu rješava ga Sud.

Svaka stranka ima pravo da imenuje posebnog agenta koji će biti posrednik između suda i stranke. Agent je zvanični zastupnik stranke. Radi zaštite svojih prava stranke mogu koristiti usluge advokata i savjetnika koje same imenuju. Članovi stalnog suda ne mogu postupati kao savjetnici i advokati izuzev u ime države koja ih je imenovala.

U pravilu arbitražni postupak obuhvata dvije faze: pismenu i usmenu. U pismenoj fazi stranke u svojim podnescima izlažu gledišta i prilažu dokaze u određenim rokovima koji mogu biti produženi sporazumom stranaka ili odlukom Suda. U usmenoj fazi stranke putem svojih zastupnika kojima pomažu savjetnici i advokati usmeno izlažu svoja stanovišta, dopunjuju dokaze i odgovaraju na pitanja suda. Pismena faza je obavezna a usmena samo po sporazumu strana ili odluci arbitra.

³² Vidi član 26. Evropske konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova. - European Convention For The Peaceful Settlement Of Disputes, ETS 23 – Peaceful Settlement of Disputes, 29. 4. 1957.

³³ Vidi član 42. Konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova. - Convention for The Pacific Settlement of International Disputes, 1907.

Predsjednik upravlja usmenom raspravom koja je javna samo ukoliko to sud odluči u z pristanak stranaka. O raspravi se vodi zapisnik koji potpisuje predsjednik i jedan od sekretara. Članovi suda ovlašteni su da postavljaju pitanja zastupnicima stranaka i traže pojašnjenja dokaza i dokumenata. Sud je ovlašten da sačini pravila postupka i preduzima sve potrebne mjere radi uspješnog vođenja postupka. Nakon što zastupnici stranaka podnesu sva objašnjenja i dokaze u prilog njihovom stavu, predsjednik proglašava raspravu završenom.

Sud donosi odluku u tajnom zasjedanju i tok odlučivanja ostaje tajna. O svim pitanjima odlučuje se većinom glasova članova tribunala. Presuda mora sadržavati razloge na kojima je utemeljena. Ona sadrži imena sudija. Potpisuju je predsjednik i sekretar. Presuda se objavljuje na javnom zasjedanju uz prisustvo agenata i savjetnika odnosno uz dokaz da su uredno pozvani.

Propisno izrečena i saopćena agentima stranaka presuda konačno rješava spor bez prava na žalbu. Bilo koji spor vezan za tumačenje i izvršenje presude ukoliko se stranke drugačije ne dogovore upućuje se sudu koji ju je izrekao.

Stranke mogu u kompromisu rezervisati pravo na reviziju presude. U tom slučaju ukoliko nije u kompromisu drugačije propisano, zahtjev se podnosi sudu koji je donio presudu. To može biti učinjeno samo na temelju otkrića nekih novih činjenica koje bi mogle imati odlučujući utjecaj na presudu a koji su bili nepoznati sudu i stranci koja traži reviziju do trenutka zaključenja rasprave. Radi se o činjenicama koje su postojale u vrijeme donošenja presude. Kompromis utvrđuje vrijeme u kojem zahtjev može biti podnesen. Statut Međunarodnog suda u Hagu, kao i Štokholmska konvencija CSCE, propisuju apsolutni rok zastare za podnošenje zahtjeva za reviziju koji iznosi 10. godina od dana izricanja presude. Taj rok je moguće tumačiti i kao običajno pravilo arbitražnog postupka o roku za podnošenje zahtjeva za reviziju.

Presuda obavezuje samo stranke u sporu. Svaka stranka snosi vlastite troškove i participira u snošenju troškova suda.

Konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova iz 1907. godine, sadrži poglavlje koje nosi naslov: IV Arbitraža u skraćenom postupku (Članovi 86. – 90.). Ove odredbe sačinjene su radi ubrzanja postupka u situacijama kad stranke ne utvrde neku drugu sumarnu proceduru. Svaka stranka imenuje jednog arbitra. Ovi arbitri biraju predsjednika. Ukoliko se ne slože o imenu svaki od njih bira po dva kandidata sa generalne liste

članova stalnog suda isključujući članove koje je imenovala njihova država ili koji nisu njihovi državljani. Koji će od ovih članova biti izabran za predsjednika odlučuje žrijeb. Predsjednik predsjedava sudom koji donosi odluku većinom glasova. U odsustvu prethodnog sporazuma sud utvrđuje vrijeme u kojem stranke dostavljaju svoje podneske i dokaze. Svaku stranku zastupa agent koji je i posrednik između suda i vlade koja ga je imenovala. Ovaj postupak se vodi isključivo pismeno. Svaka stranka ima pravo tražiti pozivanje eksperata i svjedoka. Sud ima pravo tražiti usmena objašnjenja od agenata stranaka i pozivanje eksperata i svjedoka čije prisustvo može smatrati korisnim.

Sličan postupak utvrđen je i *Konvencijom o mirenju i arbitraži unutar CSCE* iz 1992. godine, član 26. do 32. *Evropska konvencija za mirno rješavanje sporova* iz 1957. godine, propisuje da ukoliko se postupak ne utvrdi posebnim sporazumom, onda će se koliko god je to moguće primijeniti odredbe IV dijela Haške konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova iz 1907. godine.³⁴

5. Mirno rješavanje sporova u okviru Povelje UN

Poglavlje VI Povelje UN posvećeno je mirnom rješavanju sporova. Član 33. Povelje, uvodni član u poglavlje VI ostavlja slobodu državama, strankama u nekom sporu čije trajanje može da ugrozi održanje međunarodnog mira i sigurnosti, u izboru sredstava za njegovo mirno rješavanje. Primjera radi nabrojana su neka sredstva upotrebom kojih se spor može riješiti ali se stranke ne lišavaju mogućnosti upotrebe nekog drugog sredstva za koje nađu da je prikladnije za upotrebu u konkretnoj situaciji.

Mjere izložene u članu 33. biraju i primjenjuju same države u sporu bez uplitanja bilo kojeg organa Ujedinjenih nacija. Savjet sigurnosti može kad to smatra potrebnim, pozvati stranke da spor izgleda takvim načinima. Ali ukoliko na taj način ne uspiju da riješe spor one ga iznose pred Ujedinjene nacije.

Nadležnost za rješavanje ovih sporova povjerena je Savjetu sigurnosti ali Generalna skupština i Generalni sekretar Ujedinjenih nacija imaju u tome značajnu ulogu.

Savjet sigurnosti. – Poglavlje VI Povelje propisuje uključivanje Savjeta sigurnosti u mirno rješavanje sporova u dvije različite situacije.

³⁴ Ibid član 24. Evropske konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova. - European Convention for The Peaceful Settlement of Disputes, ETS 23 – Peaceful Settlement of Disputes, 29. 4. 1957.

Prva, je predviđena članom 37. koji propisuje: 1. *Ako stranke u sporu čija je priroda izložena u članu 33. ne uspiju da spor riješe sredstvima označenim u tom članu, one će ga iznijeti pred Savjet sigurnosti.* 2. *Ako Savjet sigurnosti smatra da produžetak tog spora može stvarno da ugrozi održanje međunarodnog mira i sigurnosti, odlučit će da li će postupiti po članu 36. ili da preporuči takve uvjete rješenja koje smatra prikladnim.*

Ova odredba omogućava svakoj državi iznošenje spora čije trajanje može ugroziti održanje međunarodnog mira i sigurnosti pred Savjet sigurnosti.

Mjere koje stoje na raspolaganju Savjetu sigurnosti po članu 36. Povelje su da preporuči odgovarajuće postupke ili načine izgladivanja spora. Pri tome je dužan voditi računa o svim postupcima za rješenje spora koje su stranke već usvojile. Isto tako, Savjet sigurnosti je dužan da dajući preporuke vodi računa o tome da stranke pravne sporove iznose pred Međunarodni sud u Hagu, u skladu sa odredbama Statuta tog suda.

Druga mogućnost sadržana je u članu 34. koji glasi: *Savjet sigurnosti može da istražuje svaki spor ili svaku situaciju koja je u stanju da dovede do međunarodnog trvenja, ili da se izrodi u spor, kako bi utvrdio da li produžetak tog spora ili situacije, može da ugrozi održanje međunarodnog mira i sigurnosti.* Ovaj član odnosi se na situacije kad postoji objektivna opasnost da međunarodni mir i sigurnost budu ugroženi. Ni jedna država učesnica u tom sporu ne želi da ga iznese na rješavanje u skladu sa članom 33. Povelje.

Inicijativa za učešće Savjeta sigurnosti u sporu dolazi izvan kruga država u sporu. Član 35. Povelje propisuje: 1. *Svaki član Ujedinjenih nacija može skrenuti pažnju Savjetu sigurnosti ili Generalnoj skupštini na svaki spor ili na svaku situaciju čija je priroda izložena u članu 34.* 2. *Država koja nije član Ujedinjenih nacija, može da skrene pažnju Savjetu sigurnosti ili Generalnoj skupštini na svaki spor u kome je ona jedna od stranaka, ako unaprijed prihvati, u vezi s tim sporom, obaveze mirnog rješavanja predviđene u Povelji*

Generalna skupština može skrenuti pažnju Savjetu sigurnosti na situacije koje bi mogle ugroziti međunarodni mir i sigurnost.³⁵

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija može također, skrenuti pažnju Savjetu sigurnosti na svako pitanje koje je po njegovom mišljenju u stanju da ugrozi održanje međunarodnog mira i sigurnosti.³⁶

³⁵ Vidi član 11 stav 3. Povelje.

³⁶ Vidi član 99 Povelje.

Svaka članica Ujedinjenih nacija koja nije član Savjeta sigurnosti može da učestvuje bez prava glasa, u raspravljanju svakog pitanja iznesenog pred Savjet sigurnosti kad god smatra da su interesi tog člana dovedeni u pitanje.³⁷

Svaka članica Ujedinjenih nacija koji nije član Savjeta sigurnosti, kao i svaka država koja nije članica Ujedinjenih nacija, ukoliko je stranka u sporu koji razmatra Savjet sigurnosti, bit će pozvana da učestvuju, bez prava glasa, u raspravljanju tog spora. Savjet sigurnosti postavlja uvjete koje smatra pravednim za ovakvo učestvovanje države koja nije članica Ujedinjenih nacija.³⁸

Postupanje Generalne skupštine u pitanjima na koja joj je skrenuta pažnja, na osnovu člana 35., podliježe odredbama člana 11. i 12. Povelje. Povelja u ovom članu razlikuje sporove i situacije ali nigdje ne definiše značenije upotrijebljenih izraza. Tačno utvrđivanje značenja upotrijebljenih izraza imalo bi praktične koristi. Član 27. Stav 3. propisuje obavezu stalnih članova Savjeta sigurnosti da se uzdrže od glasanja ukoliko su stranke u sporu po poglavlju VI ili po članu 52. stav 3. Ukoliko je riječ o situaciji ovakva zabrana ne postoji. Ali potencijalna šteta proizašla iz ne postojanja oficijelnog tumačenja umanjena je samom činjenicom da u ovakvim situacijama Savjet sigurnosti daje preporuke koje nisu obavezne za stranke u sporu.

Konačno, izvan navedenih mogućnosti, Savjet sigurnosti može, ukoliko to sve stranke u sporu zatraže, davati preporuke strankama u cilju mirnog rješavanja spora.³⁹

Generalna skupština. – Generalna skupština ima supsidijarnu nadležnost u rješavanju međunarodnih sporova. Sporove pred Generalnu skupštinu mogu iznijeti države članice Ujedinjenih nacija⁴⁰ kao i države ne članice Ujedinjenih nacija ukoliko je ona jedna od stranaka u sporu i ukoliko unaprijed prihvati vezano za taj spor obaveze mirnog rješavanja predviđene u Povelji.⁴¹

U cilju izbjegavanja sukoba nadležnosti između Generalne skupštine i Savjeta sigurnosti, povelje nameće dva ograničenja Generalnoj skupštini.

Prvo, iz člana 12. stav 1. Povelje po kome: *Dok Savjet sigurnosti u pogledu bilo kojeg spora ili situacije izvršava zadatke dodijeljene mu ovom Poveljom, Generalna skupština ne može činiti nikakve preporuke u vezi*

³⁷ Vidi član 31 Povelje.

³⁸ Vdi član 32 Povelje.

³⁹ Vidi član 38 Povelje.

⁴⁰ Član 35 stav 1. Povelje.

⁴¹ Vidi član 35. Stav 2.

s tim sporom ili situacijom, izuzev ukoliko to Savjet sigurnosti zatraži. I drugo, sadržano u članu 11. stav 2. Povelje gdje se Generalna skupština upućuje da svako pitanje koje se tiče održanja međunarodnog mira i sigurnosti po kome je potrebno preduzeti mjere, iznese pred Savjet sigurnosti bilo prije ili poslije raspravljanja.

Generalni sekretar UN. – Kao što smo već konstatovali Generalni sekretar Ujedinjenih nacija može, u skladu sa članom 99. Povelje skrenuti pažnju Savjetu sigurnosti na svako pitanje koje je po njegovom mišljenju u stanju da ugrozi održanje međunarodnog mira i sigurnosti. Ovdje se radi o samostalnom i samoinicijativnom postupanju Generalnog sekretara. To je mogućnost koja je vrlo rijetko korištena.

Mnogo je izraženija njegova uloga u mirnom rješavanju sporova po članu 98 Povelje kada obavlja poslove koje mu povjeri Savjet sigurnosti i Generalna skupština. Oni mogu biti po naravi uloga pružanja dobrih usluga, posredovanja, provođenja istrage i slično. Takve poslove uglavnom ne obavlja Generalni sekretar lično nego osobe koje on imenuje i koje njemu podnose izvještaje, koje on onda podnosi Savjetu sigurnosti i Generalnoj skupštini. U takvim situacijama dolaze do izražaja i lični kvaliteti osobe koja vrši tu dužnost.

Mirno rješavanje sporova u okviru regionalnih i drugih međunarodnih organizacija. - U Poglavlju VIII Povelje UN koje je posvećeno regionalnim sporazumima, navedeno je da Povelja ničim ne isključuje postojanje regionalnih sporazuma ili ustanova čija je svrha bavljenje pitanjima koja se tiču održavanja međunarodnog mira i sigurnosti. Ovi regionalni sporazumi i ustanove moraju biti usklađeni sa ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.⁴²

U stavu 2. člana 52. propisano je da: *Članovi Ujedinjenih nacija koji sklapaju takve sporazume, ili osnivaju takve ustanove, moraju učiniti svaki napor da postignu mirno rješenje lokalnih sporova kroz takve regionalne sporazume, ili preko takvih regionalnih ustanova, prije nego što ih iznese pred Savjet sigurnosti.* Ova odredba ni na koji način ne oduzima pravo Savjetu sigurnosti, odnosno *ne ide na štetu primjene članova 34. i 35. Povelje.* Kad postoji spor ili situacija koja u konačnici može da ugrozi međunarodni mir i sigurnost Savjet sigurnosti ima prava provođenja istrage i davanje preporuka kao što smo to već naveli.

Sredstva mirnog rješavanja sporova unutar međunarodnih regionalnih organizacija komplementarna su onim iz Povelje. Mnoge takve organizacije imaju u svojim osnovnim aktima utvrđene mehanizme za mirno rješavanje sporova.

⁴² Vidi član 52 stav 1.

Tako na primjer Savjet Evrope ima svoj mehanizam za mirno rješavanje sporova Evropsku konvenciju o mirnom rješavanju sporova iz 1957. godine.⁴³

Konferencija o sigurnosti i saradnji u Evropi (OSCE) posjeduje svoj instrument za mirno rješavanje sporova. To je *Konvencija o mirenju i arbitraži unutar CSCE*⁴⁴ iz 1992. godine.

Sve aktivnosti koje provode međunarode organizacije moraju biti pod nadzorom Savjeta sigurnosti. Savjet sigurnosti mora biti redovno i iscrpno informisan o koracima koji su poduzeti ili se namjeravaju poduzeti, na osnovu regionalnih sporazuma ili od regionalnih ustanova, u cilju održanja međunarodnog mira i sigurnosti.⁴⁵

6. Samopomoć

Samopomoć (engl. *self - help*) jedan je od načina osiguranja poštovanja vlastitih prava od drugih država. Različite mjere samopomoći bile su prisutne u odnosima između država tokom historije. Do donošenja Povelje Ujedinjenih nacija koja je zabranila upotrebu sile u odnosima između država, država čije je neko pravo bilo povrijeđeno mogla je upotrijebiti čitav spektar prisilnih i neprisilnih mjera da ispravi takvu povredu. Nakon usvajanja Povelje, državama su ostale otvorene tri mogućnosti za odvrćanje od kršenja njenih prava. To su: retorzije, represalije i samoodbrana. U tematsku cjelinu koja se bavi mirnim rješavanjem sporova spadaju prve dvije mjere.

Zabrana upotrebe sile po Povelji predstavlja peremptornu (*ius cogens*) normu, stoga mjere samopomoći nakon usvajanja Povelje ne smiju sadržavati upotrebu sile. “ U prvoj dekadi nakon usvajanja Povelje UN Sjedinjene Amričke Države su usvojile, *inter alia*, mjere zamrzavanja imovine Kine, Bugarske, Rumunije i Mađarske.”⁴⁶ Uprkos proliferaciji sredstava za mirno rješavanje sporova mjere samopomoći kao uređeno pravo još uvijek su potrebne da potaknu države koje krše međunarodno pravo da prestanu sa nezakonitim ponašanjem.

⁴³ Evropske konvencije za mirno rješavanje međunarodnih sporova. - European Convention For The Peaceful Settlement Of Disputes, ETS 23 – Peaceful Settlement of Disputes, 29. 4. 1957.

⁴⁴ Konvencija o mirenju i arbitraži unutar CSCE. - Convention on Conciliation and Arbitration within The CSCE (Stockholm, 15 December 1992), ena. lu, http://www.ena.lu/convention_conciliation_arbitration_csce_stockholm_15_december_1992-020302523.html. (Zadnja posjeta 24. januara 2011. godine).

⁴⁵ Vidi član 54 Povelje.

⁴⁶ D. N. White, at.al. “Countermeasures and Sanctions” U: M. D. Evans International Law, Oxford University Press, Oxford 2003. str. 507.

Kontramjere (engl. *Countermeasures*). -Retorzija i represalije predstavljaju kontramjere koje u sebi ne sadrže Poveljom UN zabranjenu upotrebu sile. Komentar člana 22. *Nacrta pravila o odgovornost država za međunarodna protivpravna djela* iz 2001. godine, (Pravila) definiše kontramjere kao neprisilne mjere poduzete od oštećene države kao odgovor na kršenje međunarodnog prava da bi se osigurao prestanak kršenja i ukoliko je to potrebno reparacije.⁴⁷

“Suzpenzija ili privremeno ne izvršavanje ugovornih obaveza, sasvim česta suspenzija trgovinskih ugovora i zamrzavanje imovine države po međunarodnim obavezama, primarni su primjeri kontramjera.”⁴⁸

Kontramjere su nešto različito od suspenzije i raskida ugovora zbog materijalnih povreda unutar značenja člana 60. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine. Mjere po članu 60. djeluju na materijalno pravne obaveze, dok se kontramjere tiču odgovornosti koja se pojavljuje kao posljedica kršenja ugovora. Član 60. Bečke konvencije daje pravo jednoj ugovornoj strani kod bilateralnih ugovora da raskine ili suspendira ugovor zbog materijalne povrede ugovora od druge ugovorne strane. Ali odredbe ovog člana ne primjenjuju se na odredbe koje se odnose na zaštitu ljudskih bića sadržane u ugovorima humanitarnog karaktera, naročito na odredbe koje zabranjuju bilo koju formu represalija protiv osoba zaštićenih takvim ugovorima.

Sudske odluke, praksa država i doktrina potvrđuju tvrdnju da kontramjere koje ispunjavaju izvjesne materijalne i proceduralne uslove mogu biti legitimne. “U predmetu Gabčikovo - Nagymaros projekt, Međunarodni sud jasno je prihvatio da kontramjere mogu opravdati inače nezakonito ponašanje žpoduzeto u odgovoru na predhodno međunarodno protivpravno djelo druge države i usmjereno protiv te države.”⁴⁹ Slično priznanja sadržana su i u nekim drugim sudskim i arbitražnim presudama.⁵⁰

Poglavlje II drugog dijela Pravila (članovi 49. do 54.) sadrži pravila o uslovima i ograničenjima pri upotrebi kontramjera kako bi se spriječile

⁴⁷ Nacrt pravila o odgovornost država za međunarodna protivpravna djela iz 2001. godine. - Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001 Text adopted by the International Law Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/56/10). Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, The report, which also contains commentaries on the draft articles, appears in the Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, as corrected.

⁴⁸ D. N. White, at.al. “Countermeasures and Sanctions” U: M. D. Evans, International Law Oxford University Press, Oxford 2003. str. 509.

⁴⁹ Ibid, komentar člana 22.

⁵⁰ Ibid “Naulilaa”, 337; “Cysne”, 338; Air Service Agreement arbitration, 340.

zloupotrebe. Član 49. Pravila pod naslovom "Predmet i granice kontramjera" glasi:

1. *Oštećena država može samo preduzeti kontramjere protiv države koja je odgovorna za međunarodno protivpravno djelo da bi potakla tu državu da ispuni svoje obaveze po dijelu II.*
2. *Kontramjere su ograničene na ne izvršavanje za to vrijeme međunarodnih obaveza države koja poduzima mjere prema odgovornoj državi.*
3. *Kontramjere će koliko god je to moguće biti poduzete na takav način da dopuste nastavak izvršavanja obaveza u pitanju.*

Ovaj član opisuje dopušteni objekt kontramjera koje poduzima oštećena država protiv države koja je počinila protivpravno djelo te postavlja izvjesna ograničenja. Kontramjere mogu biti poduzete protiv odgovorne države s ciljem da se potakne da se pridržava njenih obaveza odnosno da prestane sa protivpravnim ponašanjem. One nisu oblik kažnjavanja zbog protivpravnog ponašanja. To je prije instrument kojim se prisiljava da poštuje svoje obaveze. Uslov za poduzimanje zakonitih kontramjera je nezakonito ponašanja odgovorne države. To je jasno naznačeno u predmetu *Gabčíkovo Nagymaros Project* gdje je navedeno: " da bi bile opravdane, kontramjere moraju zadovoljiti izvjesne uslove...na prvom mjestu one se preduzimaju kao odgovor na ranije međunarodno protivpravno djelo druge države i moraju biti usmjerene protiv te države."⁵¹

Član 50. Pravila koji govori o obavezama na koje kontramjere ne mogu djelovati glasi:

1. Kontramjere neće djelovati na:
 - a) Obaveze uzdržavanja od prijetnje ili upotrebe sile kako je utjelovljena u Povelji Ujedinjenih nacija;
 - b) Obaveze za zaštitu fundamentalnih ljudskih prava;
 - c) Obaveze humanitarnog karaktera koje zabranjuju represalije;
 - d) Druge obaveze po peremtornim normama opšteg međunarodnog prav.
2. Država koja poduzima kontramjere nije oslobođena od ispunjavanja svojih obaveza:
 - a) *Po bilo kojoj proceduri za rješavanje sporova primjenjivoj između nje i odgovorne države;*

⁵¹ Ibid , vidi više na strani 130.

b) *Da poštuje nepovredivost diplomatskih i konzularnih agenata, prostora, arhiva i dokumenata.* Ovaj član navodi neke obaveze država koje ne smiju biti povrijeđene primjenom kontramjera. Od oštećene države se zahtijeva da nastavi sa poštivanjem ovih obaveza u odnosu sa odgovornom državom. Ukoliko ona ne bi ispunjavala ove obaveze onda čini međunarodna protivpravna djela. Obaveze navedene u članu 50. spadaju u dvije osnovne kategorije. One navedene u stavu 1. ne smiju biti podvrgnute kontra mjerama zbog svoje prirode. Dok obaveze sadržane u članu 2. odnose se na kanale komuniciranja između dviju država uključujući i mehanizme za rješavanje sporova.

Kontramjere moraju biti srazmjerne pretrpljenoj povredi, pri čemu je potrebno uzeti u obzir težinu međunarodnog protivpravnog djela i prava u pitanju.⁵² Da bi oštećena država pribjegli kontramjerama mora prvo ispuniti određene uslove.⁵³ Prethodno mora obavijestiti odgovornu državu o svome zahtjevu navodeći posebno na koji način da se ponaša odgovorna država da bi prestala sa činjenjem protivpravnog djela i koju formu reparacija treba učiniti da bi izbjegla kontramjere.⁵⁴ Oštećena država mora također, obavijestiti odgovornu državu o svojoj odluci da uvede kontramjere i ponuditi joj da stvar riješe pregovorima. Ali ukoliko je to potrebno oštećena država može bez odlaganja poduzeti kontramjere da bi zaštitila svoja prava.⁵⁵

Kontramjere ne smiju biti poduzete ili ukoliko su poduzete smjesta moraju biti obustavljene ako:

- a) Ukoliko je međunarodno protiv pravno djelo prestalo; i
- b) Spor je u toku pred sudom ili tribunalom koji ima ovlaštenje da donese obavezujuću odluku za stranku.⁵⁶

Ova odredba neće se primijeniti ukoliko odgovorna država propusti da implementira u dobroj vjeri proceduru za rješavanje sporova.⁵⁷

Kontramjere će biti obustavljene čim odgovorna država počne ispunjavati svoje obaveze po dijelu II u vezi sa međunarodnim protivpravnim djelom.⁵⁸

⁵² Vidi član 51 Pravila o odgovornosti država za međunarodna protivpravna djela (Responsibility of States for internationally wrongful acts, United Nations A/RES/56/83 .,28. januara 2002.).

⁵³ Ibid član 52 Pravila.

⁵⁴ Ibid član 43 Pravila.

⁵⁵ Ibid član 52.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid član 53. Pravila.

Neki komentatori smatraju da kontra mjere obuhvataju retorziju i ne prisilne represalije.

6.1. Retorzija

Retorzija je korištenje od jedne države neprijateljskog i štetnog ponašanja, koje je uprkos svemu zakonito ponašanje, kao načina uzvratanja na isto tako ponašanje druge strane. Retorzija je uzvratanje na pravno dopušteno, ali neprijatno i štetno ponašanje neke države. *“Primjeri uključuju zaoštavanje diplomatskih odnosa i protjerivanje ili restriktivna kontrola stranaca, kao i različite ekonomske i putničke restrikcije.”*⁵⁹ Na ovaj način se iskazuje nezadovoljstvo zbog ponašanja druge države ali se poduzetim mjerama ne krši međunarodno pravo.

Retorzija nije očigledno prijateljski način rješavanja sporova. Stoga bi u svakoj situaciji trebalo cijeniti usklađenost poduzetih mjera sa ciljevima Ujedinjenih nacija sadržanim u članu 1. Povelje: 2. Da među narodima razvijaju prijateljske odnose, zasnovane na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda, kao i da preduzimaju ostale pogodne mjere u cilju učvršćenja mira u svijetu; 3. Da ostvaruju međunarodnu saradnju rješavanjem međunarodnih problema privredne, društvene, kulturne i humanitarne prirode, kao i podržavanjem i razvijanjem poštovanja prema ljudskim pravima i prema osnovnim slobodama za sve bez obzira na rasu, pol, jezik ili vjeru... Nije svaka retorzija suprotna ovim ciljevima, tako da se ne može unaprijed zaključiti da je pribjegavanje retorziji

6.2. Represalije

Represalije su takve povrede i međunarodni protivpravni akti jedne države protiv druge države koji su izuzetno dopušteni iz razloga prisiljavanja ove druge da pristane na zadovoljavajuće rješenje razlika stvorenih njenim vlastitim prestupom.

Represalije su protivpravna djela koja poduzima jedna država kao odgovor na ranija protivpravna djela druge države. Ona u sebi sadrže elemente odmazde. Po tome se one razlikuju od retorzije koja je sama po sebi zakonit akt. *Shaw* navodi kao klasičan primjer represalija *Naulila* spor između Njemačke i Portugala iz 1928. godine.⁶⁰ One se tiču njemačkog vojnog upada u portugalsku koloniju Angolu i uništavanje imovine što je

⁵⁹ M. N. Shaw, *International Law, Sixth Edition*, Cambridge University Press, Cambridge 2008 str. 1128.

⁶⁰ Vidi više: Shaw, N. M. (2008) *International Law, Sixth Edition*. Cambridge: Cambridge University press, str. 1129.

bila odamzda za ubistvo trojice njemačkih državljana u Angoli. Tribunal je prilikom odlučivanja o portugalskom zahtjevu za kompenzacije naglasio da prije nego se preduzmu represalije mora biti dovoljno opravdanja u predhodnom aktu koji je suprotan međunarodnom pravu. Represalijama mora prethoditi zahtjev kojem odgovorna strana nije udovoljila te mora postojati osjećaj za srazmjernost između povrede i represalije. Ova generalna pravila još su upotrebljiva ali moraju sada biti interpretirana u svjetlu zabrane upotrebe sile utvrđene članom 2.(4) Povelje Ujedinjenih nacija.⁶¹

Danas se obično za represalije koje ne podrazumijevaju upotrebu oružane sile upotrebljava izraz kontramjere i one mogu biti poduzete legalno, dok represalije koje sadrže upotrebu oružane sile mogu biti zakonite samo u kontekstu prava na samoodbranu.

U devetnaestom vijeku represalije su često činjene blokiranjem luka odgovorne države. Danas bi blokada luka bila zakonita samo ukoliko bi bila nametnuta od Savjeta sigurnosti po Poglavlju VII Povelje.

7. Zaključna razmatranja

Međunarodno pravo zahtijeva od država da svoje sporove rješavaju mirnim sredstvima navedenim u članu 33. Povelje UN. Od diplomatskih sredstava to su: pregovori, posredovanje, istraga i mirenje. Od pravnih sredstava to su arbitraža i sudsko rješavanje sporova ali je državama ostavljena mogućnost da same izaberu i neko drugo sredstvo po sopstvenom izboru, za koje smatraju da će dovesti do obostrano zadovoljavajućeg rješenja spora.

Države se najčešće koriste pregovorima jer im oni omogućavaju da spor drže pod kontrolom bez uplitanja treće strane koja može biti država, grupa država ili neka međunarodna organizacija. Uvođenje posredovanja, istrage i mirenja znači učešće treće strane na što države nerado pristaju. To čine samo u situacijama kad spor zbog svoje težine i hitnosti zahtijeva rješenje. U ostalim situacijama, sporove koje nemogu riješiti pregovorima države radije ostavljaju otvorenim nego što ih pokušavaju riješiti drugim mirnim sredstvima.

Sredstva koja smo označili kao diplomatska, uključujući i nastojanja Savjeta sigurnosti UN, Generalne skupštine UN i Generalnog sekretara UN, u skladu sa poglavljem VI Povelje UN su neobavezujuća. I pored toga najveći broj međunarodnih sporova rješava se upravo na ovaj način. Sred-

⁶¹ Shaw, N. M.(2008) International Law, Sixth Edition. Cambridge: Cambridge University press, str. 1129.

stva koja stoje na raspolaganju stranama u sporu dovoljno su fleksibilna da omogućavaju pronajženje i korištenje najprikladnijeg načina za mirno rješenje spora.

Jedino su odluke arbitražnih i sudskih tijela obavezujuće. Države unaprijed pristaju na poštovanje i izvršavanje obavezujućih odluka ovih tijela.

Samopomoć kao jedan je od načina osiguranja poštovanja vlastitih prava od drugih država smatra se dopuštenom. Sudske odluke, praksa država i doktrina potvrđuju tvrdnju da kontramjere koje ispunjavaju izvjesne materijalne i proceduralne uslove mogu biti legitimne.

Državama u sporu danas stoje na raspolaganju brojna sredstva za mirno rješavanje sporova počevši od bilateralnih, diplomatskih do pravnih sredstava. Pored prigodnih tu su i institucionalna sredstva u vidu stalnih arbitražnih i sudskih tijela koja se uglavnom nedovoljno koriste. Umjesto odlaganja rješavanja osjetljivih spornih pitanja koja se u nekom trenutku mogu pretvoriti u povod za upotrebu oružane sile, nužno je promovirati upotrebu miro-ljubivih sredstava predstavljajući koristi koje mogu prosteći za stranke kao posljedica rješenja spora, uz istovremeno otklanjanje straha od posljedica nepovoljnog ishoda spora za jednu od stranaka u sporu. Štete koje mogu proizaći u nekom trenutku za državu zbog ne rješavanja spora upotrebom mirnih sredstava daleko prevazilaze nepovoljne posljedice za aktualnu vladu države zbog nepovoljne odluke nekog mirovnog foruma.

Princip suverenosti pruža mogućnosti državi da sama odlučuje da li će i koje sredstvo za mirno rješenje međunarodnog spora izabrati. Sve ostalo značilo bi narušavanje principa suverene jednakosti država koji je postao dio međunarodnog običajnog prava. Jedino ograničenje koje postoji je ono sadržano u Povelji UN koja zabranjuje nezakonitu upotrebu sile i obavezuje države da svoje sporove rješavaju mirnim putem na način kojim međunarodni mir i sigurnost kao ni pravda neće biti povrijeđeni.

Literatura:

Knjige i članci:

1. J. Andrassy et al., *Međunarodno Pravo 3*, Školska knjiga, Zagreb 2006.
2. J. Merrills, "The Means of Dispute Settlement" u D. M. Evans, *International Law*, Oxford University Press, Oxford 2003.
3. B. M. Janković, *Međunarodno javno pravo*. Naučna knjiga, Beograd, 1974.
4. D. N. White, et al. "Countermeasures and Sanctions" u: M. D. Evans *International Law* Oxford University Press. Oxford 2003.
5. M. N. Shaw, *International Law*, Sixth Edition, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

Presude:

1. *Mavrommatis Palestine Concessions Case (Greece v. U.K.)*, (1924), PCIJ.
2. *Aegean Sea Continental Shelf, (Greece v Turkey) Judgement*, ICJ Reports 1978.

Dokumenti:

1. Povelja UN.
2. Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of The United Nations Ga Resn 2625 (Xxv), Oktober 24, 1970.
3. WTO Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (1994).
4. United Nations Convention on the Law of the SEE (1982).
5. Convention for The Pacific Settlement of International Disputes, 1907.
6. Vienna Convention on the Law of Treaties ,1969., Done at Vienna on 23 May 1969.
7. Convention (I) for the Pacific Settlement of International Disputes (Hague I) (29 July 1899).
8. Permanent Court of Arbitration Optional Rules For Fact-Finding Commissions of Inquiry Effective December 15, 1997.
9. Declaration on fact-finding by the United Nations in The Field of the Maitenance of International Peace and Security, A/RES/46/59.
10. Convention on Conciliation and Arbitration within The CSCE (Stocholm, 15 December 1992).
11. Permanent Court of Arbitration Optional Conciliation Rules Effective July 1, 1996.
12. Jay Treaty Treaty of Amity Commerce and Navigation Concluded November 19, 1794.
13. Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitrating Disputes Between two States Effective October 20, 1992.
14. European Convention For The Peaceful Settlement Of Disputes, ETS 23 – Peaceful Settlement of Disputes, 29. 4. 1957.
15. Convention on Conciliation and Arbitration within The CSCE (Stocholm, 15 December 1992).
16. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries 2001.
17. Pravila o odgovornosti država za međunarodna protivpravna djela (Responsibility of States for internationally wrongful acts, United Nations A/RES/56/83 .,28. januara 2002.).

RESOLUTION OF DISPUTES BETWEEN STATES BY PEACEFUL MEANS

Abstract

This article deals with methods and means of peaceful settlement of international disputes. First, defined were international legal disputes, followed by outlined methods and means of peaceful resolution of disputes. For better understanding these are grouped in a few wider groups.

Amongst diplomatic means outlined are: negotiations, mediations, investigations and conciliation. Amongst legal means outlined is arbitration. Afterwards, outlined was peaceful resolution of disputes within the framework of the UN Charter and finally outlined are self-help respectively counter-measures and their forms: retorsion and reprisals. The objective of these means is preservation of international peace and security. Use of one of these means does not prevent parties in dispute to use other means. Presented is a wide range of means that are at disposal to parties: beginning with negotiations to contra-measures that could lead to peaceful resolution of disputes.

The author carried out a research of the authentic documents regulating this matter, further he analysed and compared them, and further he consulted with the opinions of legal authors and jurisprudence. This enabled updated illustration of the status of legal theory and jurisprudence in this matter. The author did not hesitate to give his own opinion.

The states most commonly use peaceful means of resolution of mutual disputes, giving preference to negotiations. They (the states) only resort to other peaceful methods of their own choice only when negotiations fail to bring about dispute resolution, and dispute is of such severity and urgency that its resolution represents a matter of national interest.

Key words: peaceful means, resolution of disputes, diplomatic means, legal means, self-help, contra-measures.